

COMENTARI AL TESTAMENT DE MARIA CAMP, HABITANT DE SANTA MARIA DE MARTORELLES A PRINCIPIS DEL SEGLE XVIII

Diego Granado Valtueña

Que les dones han estat injustament marginades al llarg de la història és un fet tant evident que avui ningú no gosaria discutir-lo. La majoria de les potencialitats que haguessin pogut desenvolupar foren esclafades sota el pes de les estructures socials vigents, sempre legitimadores de l'hegemonia masculina.

El paper que la dona es veia obligada a interpretar era, invariablement, gris i secundari. La casa i la família constituïen tot el seu horitzó vital, i molt rarament les dones, sobretot les de més humil condició, podien ultrapassar aquest límit. Fins i tot les llegendes que es transmetien de generació en generació consagraven la inferioritat de la dona en relació amb l'home, alhora que només valoraven com a positiu el seu paper tradicional d'esposa i mare¹.

A partir d'aquestes inqüestionables constatacions, em vaig plantejar seguir una línia d'investigació un xic peculiar. Es tractava de descobrir, a partir d'uns testaments redactats a la nostra comarca en la primera meitat del segle XVIII, quines eren les inquietuds religioses, socials i econòmiques de les dones. A més, donada la secular discriminació que s'han vist obligades a patir, també m'interessava comprovar si al segle XVIII era normal que les dones testessin o si, pel contrari, els testaments eren majoritàriament fets per homes, ja fos en qualitat de propietaris, ja en qualitat de marits de propietàries.

Del cent divuit testaments consultats, corresponents a les parròquies de Santa Maria de Martorelles, Sant Pere de Vilamajor i, en menor mesura, de Mollet, vaig trobar que un total de 66 estaven signats per homes mentre que els 52 restants ho havien estat per dones. Per tant, és evident que el sexe dels testadors no era un problema a l'hora d'ordenar la redacció de les darreres voluntats. Dit d'una altra manera: testaven homes i dones, sense diferenciacions de cap mena. La muller no delegava en el seu marit temes tan importants com el de la transmissió patrimonial dels seus béns; ho feia ella mateixa, i tal pràctica estava reconeguda per la justícia i sancionada per la societat².

Per aprofundir en aquestes qüestions, i a tall d'exemple, vaig considerar adient analitzar pormenoritzadament el testament d'una dona, Maria Camp, redactat el dia 14 d'agost de 1714 a la parròquia de Santa Maria de Martorelles. A més de contenir valuosa informació sobre aspectes religiosos i econòmics, considero que es tracta d'un testament força representatiu entre tots els que redactaven les dones del Vallès Oriental durant la primera dècada del segle XVIII³.

La testadora i el testament

La Maria Camp havia nascut a la parròquia de Sant Genís de l'Ametlla i era filla d'Esteve i de Margarida, tots dos pagesos de dita localitat. Arribà a Santa Maria de Martorelles per tal de contreure matrimoni amb un pagès de la vila, de nom Benet Camp⁴. D'aquesta unió nasqueren tres filles, Theresa, Maria i Geltrudis, de 8, 5 i 3 anys respectivament.

Això és tot el que sabem de la filiació personal de la testadora. Són dades fragmentàries que ens impossibiliten la tasca de fer una reconstrucció acurada de la família Camp. Extrapolant, podríem dir el mateix pel que fa referència a les famílies vallesanes de l'Edat Moderna. El testament, com a font per l'estudi d'aquesta temàtica, tot i ser fonamental, presenta llacunes molt difícils de solventar que posen de manifest les seves limitacions. De vegades, però, els resultats de la investigació poden ser extraordinaris si l'historiador té la sort de poder comptar amb el suport d'altres fonts documentals, com ara llibres de naixements o de matrimonis referits al mateix període cronològic objecte d'estudi.

Aleshores, amb el creuament de tota la informació que proporcionen aquestes fonts, és possible l'obtenció de moltes dades de gran interès. Malauradament, haig de dir que aquest no ha estat el cas de la família Camp.

No obstant, però, el testament és un document de singular importància pel que fa a temes com la religiositat i la transmissió de béns. Gràcies a aquesta font ens podem acostar a la sensibilitat religiosa de les comunitats rurals en un moment històric, a més, molt significatiu, com és la primera meitat del segle XVIII⁵. La fe i la pietat impregnen la major part de les clàusules testamentàries, les quals es fan ressò de les inquietuds que els testadors tenien en matèria religiosa. En aquesta època, el testament no era un document de caràcter exclusivament civil, com és avui. La societat, sobretot la rural, estava fortament influenciada per la religió, que regia tots els actes de la vida comunitària, des de festes fins als costums.

El capellà, personatge central en tot aquest món tan especial, complia sovint unes funcions que anaven molt més enllà de l'específicament evangèlica. A més de treballar cuidant la salut espiritual de la seva feligresia també actuava com un element molt destacat de control social, vigilant en tot moment l'ortodoxia dels costums i sancionant o condemnant les conductes morals⁶. Sovint, el capellà era qui redactava els testaments i ho feia a la Casa Parroquial, la qual cosa és una altra prova de la importància que la seva figura tenia a les societats pre-industrials. L'autoritat moral i la influència del mossèn són fets fora de dubte, i així era acceptat per tothom.

La religiositat

La Maria Camp era una dona de fermes conviccions religioses i el testament que ordenà redactar n'és una bona mostra. El document comença tot just amb una invocació a la divinitat: «In Christi nomine, amen»⁷. La testadora demana l'ajut de Déu a l'hora de plasmar les seves darreres voluntats, tot just en un moment molt delicat per a ella, ja que fa constar que «es troba detinguda de malaltia corporal». En altres paraules, la Maria Camp pensa que el moment del seu traspàs està molt a prop. Per aquesta raó, i com era preceptiu a la primera meitat del segle XVIII, decideix redactar testament. Aquest document oficial, legitimador de la transmissió de béns, molt poques vegades s'acostumava a redactar quan el testador gaudia de

bona salut. Es confirma que l'opció més freqüent és la que tria la Maria Camp.

Ara bé. La testadora també fa constar que tot i trobar-se a les acaballes de la seva vida se sent en plenitud de facultats mentals. Talment així ho recull la clàusula testamentària: «estant empero en molt bon enteniment i ferma paraula». Evidentment, sense aquest requisit, el testament no tindria cap validesa, i per aquest motiu la Maria Camp es preocupa moltíssim de fer-lo palès.

La testadora ordenà ser inhumada en el cementiri de Santa Maria de Martorelles, amb l'assistència dels sacerdots habituals. Tot seguit manà la celebració de cantars i de misses resades «per la salut i repòs de la mia ànima». A tal efecte deixà consignada una dotació econòmica de vint lliures, amb les quals poder pagar al rector de la parròquia l'import dels serveis religiosos encarregats.

La qüestió de les misses és l'aspecte del testament on millor es reflecteix la sensibilitat i la inquietud religiosa del testador. La funció principal de la missa és intercedir davant Déu per la salvació de l'ànima del difunt. El premi pel bon cristià és la prometença de la vida eterna, o sia, un estat de felicitat absoluta. Quan el capellà, mitjançant entre el món real i el més enllà, celebra la missa post-mortem fa possible que les pregàries de tots els qui estimaren la finada arribin a Déu, el qual serà, en definitiva, qui prendrà la inapel·lable decisió: condemnació o vida perdurable.

Així doncs, la Maria Camp destinà una quantitat de diners força considerable pel pagament d'aquestes misses. És evident que la testadora tenia molt clar que si no hi havia diners per pagar els oficis religiosos, aquests no se celebrarien i, per tant, la salut de la seva ànima restaria en perill⁸. Crida l'atenció la confiança extraordinària que la senyora Camp tenia en el capellà del seu poble, i que queda demostrat pel fet d'ordenar que sigui precisament ell qui disposi lliurement de les 20 lliures per oficiar els serveis religiosos que consideri escaients. Val a dir que en altres testaments de la mateixa època són les testadores les persones que ordenen que s'esmercin tants diners per pagar tantes misses en tals altars de tal església en tal moment⁹. La Maria Camp, però, delegà totalment aquesta transcendent decisió en la figura clau del capellà.

La transmissió de l'herència

Un cop solucionats els temes religiosos, la testadora decideix ocupar-se de la qüestió purament econòmica del testament, és a dir, de la transmissió dels seus béns. A fi i efecte de què la seva voluntat es compleixi fil per randa, tal i com ella ha disposat, nomena dos marmessors: Benet Camp, marit seu, i l'Antoni Ferrés, amic de la família, de professió fuster i habitant de Sant Feliu de Codines.

El paper del marmessor és d'una importància capital en l'estructura del testament, ja que es tracta de la persona encarregada de materialitzar els desitjos del testador. Lògicament, aquesta funció no podia ser encarregada a qualsevol individu, sinó a algú que gaudís de la seva total confiança. De vegades era possible descobrir el capellà de la parròquia exercint funcions pròpies del marmessor, una altra prova inequívoca de la importància social d'aquest personatge¹⁰.

Quan han estat consignats els noms dels marmessors, la Maria Camp s'ocupa de distribuir el seu patrimoni entre les filles que té. A la Maria i a la Geltrudis, de 5 i 3 anys d'edat en el moment de fer testament, els atorga en herència tres-centes lliures a cadascuna, dotació econòmica molt elevada si la comparem amb altres documents similars de la mateixa època¹¹. Aquests diners es lleguen per a «la seva collocacio espiritual o carnal». Ara bé; el devessall previsor de la testadora és realment admirable quan deixa escrit que en el cas de què les dues nenes es casin algun dia però que no tinguin descendència «llegítima i natural», llavors hauran de retornar 250 lliures a mans de l'hereu universal per ella nomenat, o als successors d'aquest. De les restants 50 lliures, tant la Maria com la Geltrudis podien fer i desfer a voluntat sense haver de passar comptes amb ningú, independentment del seu estat civil.

Resulta evident la importància del sagrament matrimonial en el tema de l'herència, única font de legítima descendència. Fora del casament sancionat per l'Església catòlica, no existeix cap esquadra legal que permeti regularitzar qualsevol altra mena d'unió entre un home i una dona. No sabem si la Maria i la Geltrudis tingueren fills il·legítims, però en aquest cas, els seus descendents quedaven automàticament exclosos del testament redactat per l'àvia.

A més dels diners en efectiu, la Maria Camp també deixà a les

seves filles «caixes de roba» i altres objectes no especificats. Tot això formarà part de l'aixovar de les nenes un cop arribin a l'edat de casar-se.

La Maria Camp disposà tanmateix que l'hereva universal de tots els seus béns mobles i immobles seria la filla primogènita, és a dir, la Theresa. Ordenà, però, que si aquesta morís sense descendència concebuda dins del matrimoni canònic, aleshores hauria de cedir tots els seus drets d'herència a la següent germana, la Maria. Si tampoc no complia els requisits assenyalats, tota l'herència recauria en la persona de la Geltrudis, la més petita de les tres.

Malauradament, el testament no ens permet de conèixer l'inventari dels béns transmesos per la testadora a la seva hereva universal, si bé podem deduir que no devien ser pas menyspreables a tenor de les quantitats heretades per les altres germanes. També s'ha d'afegir que en un marge del testament s'hi consigna una nota on s'afirma que, pel que fa a l'herència, tindran preferència els mascles sobre les femelles i prevaldran els de més edat sobre els que en tenen menys¹².

Podia haver-se donat la circumstància, molt hipotètica, és cert, que cap de les tres filles hagués arribat a l'edat adulta. O que tot arribant-hi, cap de les tres tingués fills/es legítims/es. Aleshores, quin destí tindria l'herència de Maria Camp? Evidentment, tals eventualitats ja havien estat previstes per la testadora, qui ordenà que en aquests casos, l'hereu hauria de ser «el parent o successors de mon llinatge o parentiu a qui de dret, raó i justícia pertanyera i tocara». A canvi de rebre en herència la totalitat del seu patrimoni, l'afortunat estava obligat a pagar l'import de dotze misses resades, una cada mes, al rector de la parròquia de Santa Maria de Martorelles. Els dies, hores i altars on tindran lloc aquests serveis religiosos es deixen a la consideració del capellà. Un cop més queda palesa la pietat de la testadora en la redacció d'aquesta clàusula. Maria Camp no s'oblida tampoc de la salut de les ànimes dels seus familiars, especialment dels seus pares, espòs i filles, car les referides misses haurien de celebrar-se en memòria de tots els membres difunts de la família, inclosa ella mateixa¹³.

Benet Camp, marit de la testadora, també és recordat en el testament. Se'l nomena «senyor major i poderós usufructuari» de tots els béns de la seva muller, dels quals pot disposar en vida de la mane-

ra que consideri oportuna però sense lesionar ni causar perjudicis a la hisenda familiar. Aquest úsdefruit s'estableix solament en el cas que dit Benet, pare de les hereves, s'encarregui de la seva alimentació. És a dir, s'ocupi de «prestar los aliments a la humana vida necessaris a totes meves filles». A més, la testadora mana que tot augment de la seva herència degut al treball del seu «caríssim marit» sigui propietat d'aquest, sense que hagi de donar explicacions ni a les hereves ni a cap altra persona.

Un cop la Maria Camp deixà ben lligats els aspectes religiosos i econòmics del testament, dos testimonis, en Joan Costa i en Joseph Berga, tots dos pagesos, el primer habitant de Martorelles i el segon de Mollet del Vallès, deixen constància que la lletra del document reflecteix fidelment els desitjos de la testadora.

I això és tot el que sabem de la Maria Camp i de la seva família. Deixant de banda altres consideracions, hom podria dir, a manera de conclusió, que al llarg del segle XVIII la dona podia fer testament sense cap problema en les mateixes condicions que l'home. Ara bé, a l'hora de transmetre l'herència la dona era clarament discriminada, car sempre es preferia el baró sobre la femella, independentment de l'ordre en què haguessin nascut. Hauria de passar molt de temps perquè la societat conferís a la dona el reconeixement que es mereix i abandonés les seculars pràctiques de marginació. Malgrat tot, la lluita continua...

NOTES

1. Sobre la discriminació de la dona a l'Edat Moderna reflectida en la tradició oral, veure-hi Anderson, Bonnie S. i Zinsser, Judith P.: *Historia de las mujeres. Una historia propia*. Vol. I. pg. 171 i ss. Barcelona, 1991.
2. Tots els arxius consultats es troben a l'Arxiu Diocesà de Barcelona, secció Arxius Parroquials.
3. Testament de Maria Camp (14-8-1714). Arxiu Parroquial de Martorelles, caixa 2, llibre 2.
4. Al segle XVIII, quan la dona es casava perdia el seu cognom i adoptava el del marit. La testadora de la nostra història es deia de soltera Maria Viver.

Per altra banda, Martorelles, La Llagosta i Sant Fost de Campcentelles tenien 255 habitants segons el cens de 1718. cit. a Vilar, Pierre: *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, vol. III, pg. 145. Barcelona, 1975.

5. El testament com a font per a l'estudi de les mentalitats col·lectives ha estat molt utilitzat a França. L'estudi clàssic és el de Vovelle, Michel: *Piété baroque et dechristianisation en Provence au XVIIe. siècle*. París, 1973. Una visió més genèrica sobre el tema de les actituds de la població davant la mort pot trobar-se en el valuós article d'Allue, Marta: «*La muerte en las Ciencias Sociales. Una bibliografía*». Arxiu d'Etnografia de Catalunya n.º 2, Barcelona, 1983. En aquest article es troba un recull de 394 treballs sobre aquesta temàtica.

6. Sobre la importància del paper del capellà, veure-hi l'article de Fabré, Daniel: «*Familias. Lo privado contra la costumbre*». pg. 176 i ss. dins de l'obra *Historia de la vida privada. Del Renacimiento a la Ilustración*. Madrid, 1989.

7. Hi havia invocacions molt més barroques, del tipus: «En nom de Déu Nostre Senyor i de la sempre gloriosa Verge Maria, mare sua i de tots nosaltres, amén». Per exemple, testament de Rosa Rovira (31-7-1709). Arxiu Parroquial de Sant Pere de Vilamajor, caixa 95, llibre 2.

8. Sobre la fundació de misses hom pot consultar l'excel·lent article de Lebrun, François: «*Las reformas, devociones comunitarias y piedad personal*», especialment la pg. 97, a *Historia de la vida privada...* Madrid, 1989.

9. A tall d'exemple, testament d'Elena Matons (31-3-1709). Arxiu Parroquial de Martorelles, caixa 2, llibre 2.

10. Sobre el paper fonamental del marmessor, veure Garcia Carcel, Ricardo: «*La muerte en la Barcelona del Antiguo Régimen. Aproximación metodológica*». Actas del II Congreso de Metodología Aplicada a las Ciencias Históricas. Vol. II. Universidad de Santiago de Compostela. Sep. - oct. de 1984.

11. Normalment, els llegats dels pagesos de Martorelles són molt més modestos, com pot comprovar-se estudiant l'Arxiu Parroquial de Martorelles. La quantia mitjana estava entre les 10 i les 30 lliures.

12. Un estudi molt suggerent sobre la qüestió és el de Sánchez, M. «*La familia rural al Vallès*». L'Avenç n.º 66. Desembre de 1983.

13. És la solidaritat post-mortem. La testadora esperava tornar a reunir-se amb els seus parents en el més enllà, i les misses podien ajudar a aconseguir aquest fi. Veure Chaunu, Pierre: *La mort a París (XVIe, XVIIe, XVIIIe siècles)*, pg. 145 i De Viguerie, Jean: «*Les fondations et la foi du peuple chrétien. Les fondations de messes en Anjou aux XVIIe et XVIII siècles*». Revue Historique n.º 520, 1976.